

Prof. zw. dr hab. Jan Chochorowski
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Archeologii
31-007 Kraków, ul. Gołębia 11

Ocena

„osiągnięcia habilitacyjnego” oraz dorobku naukowego, organizacyjnego i dydaktycznego

Pani dr Katarzyny Trybały-Zawiślak

sporządzona w związku z postępowaniem Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego o nadanie w/w stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie Archeologia

Pani dr Katarzyna Trybała-Zawiślak jest absolwentką archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego z roku 2004. Z tą Uczelnią i jej Instytutem Archeologii związała całą swoją karierę zawodową. Zatrudniona już w 2003 roku jako asystent-stażysta (wolontariusz), w latach 2006-2010 odbyła studia doktoranckie w macierzystym Instytucie, by po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie archeologii, w 2011 roku, objąć stanowisko adiunkta, na którym pracuje do dzisiaj. Postępowanie w sprawie nadania jej stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych, zostało wszczęte w dniu 29 kwietnia 2019 roku i wdrożone do dalszych etapów decyzją CK do spraw S i T, w dniu 5 lutego 2020 roku.

Od początku kariery naukowej zainteresowania badawcze dr Katarzyny Trybały-Zawiślak, koncentrowały się na archeologii epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, ze szczególnym uwzględnieniem procesów społeczno-kulturowych, obserwowanych na jednej z najważniejszych europejskich, pradziejowych rubieży kulturowych, między Wschodem i Zachodem oraz Północą i Południem Europy. Rubież ta przebiegała (z różnymi fluktuacjami), w ciągu epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, z grubsza rzecz biorąc, w linii Bugu i Sanu oraz północno-wschodnim obrzeżem łuku Karpat, rozdzielając w sposób szczególnie tereny dorzecza Wisły i Odry, wschodnioeuropejskie terytoria leśno-stepowe (z wyraźnymi koneksjami stepowymi sięgającymi Bramy Przemyskiej i

Roztocza), oraz Kotlinę Karpacką czy szerzej tzw. terytoria karpacko-dunajskie powiązane z kolei z Bałkanami. To naturalny poligon badawczy archeologów z ośrodka rzeszowskiego, silnie wpisany w tożsamość naukową Instytutu Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego i wyraziście ujawniający się też w działalności habilitantki, której osobowość ukształtowała się w tym ośrodku. Trzeba od razu podkreślić, iż podejmowanie badań w takim kontekście wymaga wielkiej erudycji w zakresie oceny procesów dziejowych na rozległych terytoriach i przede wszystkim, solidnej wiedzy źródłoznawczej, pozwalającej na podjęcie – niezbędnych w tym przypadku – gruntownych studiów porównawczych. Uprzedzając bardziej szczegółową ocenę dorobku habilitantki, trzeba stwierdzić, iż w tym zakresie można uznać jej warsztat naukowy za solidny i gwarantujący wiarygodność wypowiedzianych ocen.

Szczególnym polem w aktywności naukowej Pani dr Katarzyny Trybały-Zawiślak była (i nadal pozostaje), archeologia funeralna, uprawiana głównie w kontekście badań nad strukturami społecznymi i osadniczymi. W tym nurcie utrzymana była tematyka jej pracy magisterskiej: *„Cmentarzysko grupy tarnobrzeskiej na stanowisku 2 w Tarnobrzegu-Mokrzyszowie”* oraz rozprawy doktorskiej; *„Rozplanowanie grobów na cmentarzyskach tarnobrzeskiej kultury łużyckiej ze szczególnym uwzględnieniem nekropoli w Kłężowie”*, i ta perspektywa w dużej mierze charakteryzuje jej dotychczasowy dorobek naukowy. Istotną cechą tego dorobku są też rozległe studia źródłoznawcze, których efektem jest opracowanie i wprowadzenie obiegu naukowego, wnikliwie przeanalizowanych i zinterpretowanych zasobów faktów archeologicznych, wypełniających istniejące luki poznawcze w procesie badawczym. W jakimś sensie dobrze charakteryzują ten kierunek badań dwie wcześniejsze publikacje książkowe Katarzyny Trybały-Zawiślak: *„Kłężów, stan. 2 i Mokrzyszów, stan. 2 – cmentarzyska ciałopalne z wczesnej epoki żelaza”*, Rzeszów 2012, pp. 314 (jako pokłosie pracy magisterskiej i rozprawy doktorskiej) oraz bardzo interesujące poznawczo i nowatorskie w szerszej (nie tylko regionalnej skali południowo-wschodniej Polski), obszernie opracowanie; *„Przestrzeń i czas – cmentarzyska tarnobrzeskiej kultury łużyckiej w kontekście rozplanowania grobów”*, Rzeszów 2015, pp. 196. Nieodłącznym elementem aktywności badawczej habilitantki, zresztą w pełni zrozumiałym w kontekście jej zaangażowania w problematykę studiów nad kontekstem przestrzennym organizowania się populacji pradziejowych, jest wielkie zaangażowanie w prace terenowe, w tym rozległe studia osadnicze. Wymownym tego przejawem jest istotny udział Pani dr Katarzyny Trybały-Zawiślak, w monumentalnym polsko-

ukraińskim programie badań osadniczych w dorzeczu rzeki Wiszni, zwieńczonym równie monumentalną publikacją: *„Przemiany kulturowo-osadnicze w dorzeczu rzeki Wiszni”*, Rzeszów 2018, pp. 705, której habilitantka jest również współautorką.

Łącznie, w chwili obecnej, dorobek publikacyjny Pani dr Katarzyny Trybały-Zawiślak, liczy 41 pozycji, z tego 26 publikacji ukazało się po uzyskaniu stopnia doktora. To one de facto podlegają ocenie merytorycznej, w kontekście postępowania habilitacyjnego. Z tego wykazu należałoby zasadniczo wyłączyć wspomnianą już książkę *„Kłyżów, stan. 2 i Mokrzychów, stan. 2 – cmentarzyska ciałopalne z wczesnej epoki żelaza”*, Rzeszów 2012 (poz. nr 16 w spisie), jako, że jest ona poniekąd pokłosiem tak pracy magisterskiej, jak i rozprawy doktorskiej, za które to osiągnięcia habilitantka uzyskała już tytuł zawodowy i stopień naukowy. Tematyka publikacji podoktorskich jest dość różnorodna i poza dominującymi opracowaniami dotyczącymi archeologii funeralnej (w której to tematyce habilitantka jest niewątpliwie autorytetem), interesujące są zwłaszcza studia poświęcone różnym kategoriom znalezisk charakterystycznych dla epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w południowo-wschodniej Polsce (w tym depozytów brązowych). Niewątpliwie wyróżniającym się w tej części dorobku jest wspomniane opracowanie *„Przestrzeń i czas – cmentarzyska tarnobrzeskiej kultury łużyckiej w kontekście rozplanowania grobów”*, Rzeszów 2015, pp. 196, stanowiące w pewnym sensie podsumowanie obserwacji i przemyśleń autorki, dotyczących podstawowych aspektów organizacji przestrzeni sakralnej na cmentarzyskach tzw. tarnobrzeskiej kultury łużyckiej. Jak pisze we wprowadzeniu sama habilitantka, jest ono: *„zmienioną wersją dysertacji doktorskiej”* (s. 7), ale zarówno w ujęciu źródłoznawczym jak i w sferze interpretacyjnej stanowi poszerzenie pierwotnych przemyśleń. Jest to niewątpliwie opracowanie liczące się w dorobku polskiej archeologii, a interpretacje autorki dotyczące m.in. kontekstu chronologicznego, społecznego czy symbolicznego organizacji cmentarzysk muszą być istotnym punktem odniesienia, poważnych dyskusji toczonych w tym zakresie tak przez archeologów, jak i np. przez antropologów. Większość dorobku podoktorskiego Pani dr Katarzyny Trybały-Zawiślak została opublikowana w wydawnictwach rzeszowskiego ośrodka archeologicznego, ale trzeba podkreślić, iż są to tytuły i wydawnictwa, które cieszą się uznaniem nie tylko w polskim ale także międzynarodowym obiegu naukowym.

Poza ważnymi poznawczo i zaawansowanymi metodologicznie studiami z zakresu archeologii funeralnej, w dorobku podoktorskim Pani Katarzyny Trybały-Zawiślak, pojawiły się też próby syntetycznego ujęcia stosunków społeczno-kulturowych we wczesnej epoce żelaza na terenie południowo-wschodniej Polski (np. poz. nr 23 w spisie – razem z S. Czopkiem). Ta tematyka jest też przedmiotem wydanej ostatnio monografii: *„Wczesna epoka żelaza w Polsce południowo-wschodniej – dynamika zmian i relacje kulturowe”*, Rzeszów 2019, pp. 403 (nr 41 w spisie), i to właśnie ten temat, tożsamy z tytułem wspomnianej monografii, został zgłoszony przez dr Katarzynę Trybałą-Zawiślak jako podstawa postępowania habilitacyjnego. Wprawdzie, jako „osiągnięcie naukowe” habilitantka przedstawiła jeszcze dodatkowo 8 innych publikacji, ale nie ulega wątpliwości, iż nie tylko z samego tytułu, ale z punktu widzenia potencjału merytorycznego i wagi wysiłku badawczego, podstawę postępowania stanowi wspomniana monografia. Uważam zresztą, że habilitantka nie musiała włączać innych opracowań (jako cyklu publikacji) do zaproponowanego „tytułu osiągnięcia naukowego”. Po pierwsze, zawartość merytoryczna tych, „dodatkowych” publikacji i tak została wykorzystana w treści rozważań zawartych w monografii książkowej *„Wczesna epoka żelaza w Polsce południowo-wschodniej – dynamika zmian i relacje kulturowe”*, zaś po drugie – i ważniejsze – ten zabieg (usankcjonowany obecnym stanem prawnym), jest ostatnio często wykorzystywany (a nawet nadużywany), przez kandydatów do stopnia doktora habilitowanego, którzy nie mają w dorobku opracowania o charakterze „monografii książkowej”. Wyprzedzając znów bardziej szczegółowe uwagi, stwierdzam, iż w przypadku Pani dr Katarzyny Trybały-Zawiślak, książka: *„Wczesna epoka żelaza w Polsce południowo-wschodniej – dynamika zmian i relacje kulturowe”*, jest poważnym osiągnięciem naukowym, o istotnym potencjale poznawczym, stanowiącym wystarczającą podstawę toczącego się postępowania habilitacyjnego.

Monografia *„Wczesna epoka żelaza w Polsce południowo-wschodniej – dynamika zmian i relacje kulturowe”*, Rzeszów 2019, pp. 403, przedstawiona jako główny element „osiągnięcia habilitacyjnego”, jest obszernym studium, poświęconym charakterystyce procesów społeczno-kulturowych we wczesnej epoce żelaza (IX/VIII – III w. p.n.e.), na dzisiejszych obszarach Polski południowo-wschodniej. Zasadniczym celem, jaki postawiła sobie autorka, jest uchwycenie wszystkich najważniejszych cech procesu dziejowego (analizowanego przez pryzmat źródeł archeologicznych), które ujawniają specyfikę rozwijających się tu formacji kulturowych i równocześnie – ich

swoiste „uwikłanie” w (środkowo- i wschodnio-)europejski, niezwykle złożony w tym czasie, kontekst relacji kulturowych i zdarzeń społeczno-politycznych. Charakteryzuje go strukturalna dwoistość, ujawniająca się, z jednej strony, w swoistym konserwatyzmie modelu kulturowego (w rozumieniu „rdzenia kulturowego” – wg teorii J.H. Stewarda), wyrażającego się m.in. kultywowaniem (na tym terenie) od około przełomu XIII/XII w. p.n.e., ideologii właściwej dla tzw. kręgu kultur pól popielnicowych, zaś z drugiej – ujawnieniem się zjawisk silnej presji zewnętrznej, przybierającej różnorodne formy, od migracji grup ludności po całe spektrum dialogu i transferu kulturowego. W ramach takiego modelu autorka stara się też opisać specyfikę zachowań kulturowych i strategii osiedleńczych społeczności tzw. tarnobrzesckiej kultury łużyckiej, reprezentującej zasadniczo cywilizacyjny dorobek kultur pól popielnicowych z późnej epoki brązu oraz różne przejawy presji zewnętrznej; zachodniej, związanej z małopolskim ugrupowaniem kultur pól popielnicowych, południowo-wschodniej – karpacko-naddniestrzańskiej, wschodniej – scytyjskiej, czy północno-zachodniej – związanej m.in. z aktywizacją społeczności z terenów południowo-bałtyckich i połabskich. Każdemu z tych nurtów kulturowych i epizodów dziejowych przypisuje właściwy dla nich czas (odnosząc się tak do europejskich systemów chronologii względnej jak i – bardzo szeroko – do ostatnich osiągnięć w ustalaniu chronologii absolutnej), oraz ramy przestrzenne. Definiuje też ich rolę w kształtowaniu modelu kulturowego (swoisty synkretyzm) i osadniczego (dynamiczny proces wzrostu populacji i kolonizacji wewnętrznej oraz zewnętrznej – związanej z dopływem ludności „obcej” kulturowo), na badanych terenach. W efekcie tworzy spójny, jak się wydaje, obraz dziejów społeczności, zasiedlających tereny międzyrzecza Wisły, Sanu i Wisłoki, w okresie między mniej więcej 800 a 300 r. p.n.e. Podstawą tych rozważań są solidne opracowane zestawy źródeł, w postaci wielu opublikowanych wcześniej opracowań dużych serii materiałów archeologicznych, pochodzących z rozległych badań wykopaliskowych. Zostały one wprowadzone w ostatnich dziesięcioleciach do obiegu naukowego przez archeologów ośrodka rzeszowskiego (głównie przez zespół badaczy pod kierunkiem profesora S. Czopka, z udziałem m.in. habilitantki), w skali jeśli – chodzi o epokę brązu i wczesną epokę żelaza – nie mającej bodaj precedensu w całej Polsce. Autorka monografii wykorzystuje je rzetelnie, ale też krytycznie, komentując i dopełniając rozważaniami teoretycznymi, nadającymi narracji wymiar w pełni autorski i świadczący o jej wysokiej erudycji naukowej i inwencji badawczej. Dość trudno jest, oceniając

analizowaną rozprawę, zaszeregować ją do określonej kategorii dzieła naukowego, zwłaszcza w kontekście specyfiki dyscypliny naukowej, którą reprezentuje. W moim przekonaniu, właśnie z uwagi na dominujący nurt refleksji teoretycznej o wyrazistym, autorskim odcieniu, ale też metodę narracji, należałoby umieścić ją gdzieś blisko „eseju naukowego”. Jeśli miałbym tutaj jakieś zastrzeżenia, to głównie właśnie do języka tej wypowiedzi, choć zasadniczo potoczystego, to nie zawsze precyzyjnego a miejscami zbyt „barokowego”, co może sprawić wrażenie tekstu nieco (mówiąc kolokwialnie) „przegadanego”. Nie mam jednak żadnych zastrzeżeń tak do całej faktografii, merytorycznych podstaw narracji, jak i do metodologii dyskursu, mieszczącego się w normach wyznaczonych specyfiką dialogu naukowego w archeologii. Jak w przypadku każdego dzieła o wyraziście zarysowanym, autorskim charakterze, niektóre zawarte w nim tezy czy szczegółowe stwierdzenia, mogą skłaniać do dyskusji, w tym również polemiki. Nie jest to jednak miejsce na tak szczegółowe refleksje, a poza tym jest to też swoista wartość, podnosząca temperaturę dyskursu naukowego. Nie ulega więc wątpliwości, iż rozprawa Pani dr Katarzyny Trybały-Zawiślak, pt.: *„Wczesna epoka żelaza w Polsce południowo-wschodniej – dynamika zmian i relacje kulturowe”*, jest dziełem w pełni oryginalnym, dojrzałym metodologicznie i świadczącym o wysokim poziomie kwalifikacji naukowych autorki. Niewątpliwie, jest to w pełni wystarczająca podstawa postępowania habilitacyjnego, stanowiąca **„znaczące osiągnięcie naukowe”**, zresztą nie tylko w zakresie polskiej, ale również środkowo- i wschodnioeuropejskiej archeologii. Jestem też przekonany, iż stanie się ona w przyszłości istotnym punktem odniesienia w dyskursie naukowym, dotyczącym m.in. zjawisk dialogu kulturowego na pograniczu środkowej i wschodniej Europy i w ocenie charakteru (zmian) czy – globalnie – zmiany kulturowej w I tys. p.n.e., na tych terenach.

Z wysokimi kwalifikacjami badawczymi współgra też rozległa aktywność naukowa Pani dr Katarzyny Trybały-Zawiślak. Wyraża się ona w licznych wystąpieniach z referatami na konferencjach i sympozjach naukowych (aż 33 wystąpienia), głównie w Polsce, ale też na Ukrainie. W zakresie archeologii, istotnym elementem aktywności badawczej jest też angażowanie się w prace terenowe. To również pole sporej aktywności habilitantki, która podejmowała zarówno własne badania wykopaliskowe (np. na cmentarzyskach z epoki brązu w Manasterzu, pow. jarosławski i Dębinie, pow. łańcucki, a także na wielu stanowiskach osadowych), jak i uczestniczyła w innych, ważnych akcjach badawczych rzeszowskiego ośrodka archeologicznego, jak wspomniane już

prace inwentaryzacyjne i wykopaliskowe w polsko-ukraińskim projekcie badań osadniczych w dorzeczu rzeki Wiszni, czy – ostatnio – w ważnym programie badań na grodzisku w Chotyńcu. Istotnym elementem aktywności badawczej i organizacyjnej jest też kierowanie projektami zamawianymi i udział dr Katarzyny Trybały-Zawiślak w realizacji 6 grantów naukowych, m.in. NCN-u, NID-u i MNiSzW. Habilitantka angażowała się również w prace redakcyjne (3 tomy), a także w opracowanie i redakcję licznych raportów wykopaliskowych (w tym z wykopalisk szeroko płaszczyznowych), mających charakter archiwalny. Ważnym elementem jej aktywności jest również popularyzacja nauki, czego wyrazem jest 9 publikacji o charakterze popularno-naukowym (nie ujętych w głównym wykazie publikacji stanowiących dorobek naukowy). Jeśli miałbym się w tej części dorobku doszukiwać jakichś słabszych cech, to byłaby to nieco zbyt mała – w mojej opinii – prezentacja i weryfikacja dokonań habilitantki w międzynarodowym ruchu naukowym (dorobek w tym zakresie to udział w 5 konferencjach – właściwie w jednym i tym samym ośrodku na Ukrainie + 3 publikacje na Ukrainie i 1 w Niemczech). Nie zmienia to jednak mojej wysokiej oceny aktywności naukowej i organizacyjnej habilitantki, sytuującej ją jako osobę aktywną i naukowo rozpoznawalną, nie tylko w polskim, ale i w części ukraińskiego (a także słowackiego) środowiska archeologicznego.

Znaczące, na tym etapie kariery zawodowej pani dr Katarzyny Trybały-Zawiślak, są też jej doświadczenia i kwalifikacje dydaktyczne. Wynika to z jej udziału w realizacji ważnych elementów programu dydaktycznego w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego. Miały one charakter wykładów kursowych jak i konwersatoriów i warsztatów, kształtujących kwalifikacje zawodowe absolwentów archeologii. Niezwykle ważną częścią warsztatu dydaktycznego habilitantki jest jej udział w kształceniu przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego – muzealników. Ta część aktywności dydaktycznej poparta jest też publikacjami dr Katarzyny Trybały-Zawiślak, z zakresu muzeologii i muzealnictwa. Habilitantka pełniła też rolę promotora w 19 pracach licencjackich i 13 magisterskich, co w warunkach liczebności studentów archeologii jest sporym udziałem w procesie kształcenia absolwentów tego kierunku. Jest też promotorem pomocniczym w 5 przewodach doktorskich. Sądzę zatem, że jest ona dobrze przygotowana do pełnienia samodzielnie roli „mistrza”, w uniwersyteckim procesie kształtowania osobowości naukowych już na poziomie realizacji prac doktorskich.

W konkluzji stwierdzam więc, iż wysoki poziom całości dorobku naukowego, w tym przedstawionego do oceny „osiągnięcia naukowego” pt.: „*Wczesna epoka żelaza w Polsce południowo-wschodniej – dynamika zmian i relacje kulturowe*”, a także znaczące osiągnięcia organizacyjno-badawcze i dydaktyczne, upoważniają mnie do stwierdzenia, iż spełniają one ustawowe (ale też – co dla mnie równie ważne – zwyczajowe), kryteria **„znaczącego osiągnięcia naukowego w dyscyplinie archeologia”**. W pełni popieram zatem wniosek o nadanie Pani dr Katarzynie Trybała-Zawiślak, przez Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego, stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie „Archeologia”.

Połom Duży, 26 marzec 2020

/-/ Jan Chochorowski

